

Անդրանիկ Միմոնյան
Հայ-Ռուսական համալսարանի հայցորդ
Էլ. հասցե՝ simonyan21@gmail.com

DOI: 10.53614/18294952-2023.1-45

ՕՊԵՐԱՏԻՎ-ՀԵՏԱԽՈՒԶԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆՔՆԵՐԻ ՕԳՏԱԳՈՐԾՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՆ ՈՒ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Սույն հոդվածը նվիրված է օպերատիվ-հետախուզական գործունեության (այսուհետ՝ ՕՀԳ) արդյունքների դերի և նշանակության, դրա կիրառման հնարավորությունների և ուղղությունների սահմանմանն ու վերլուծությանը: Ուսումնասիրելով քննարկվող հարցի վերաբերյալ մասնագիտական գրականությունում առկա մոտեցումները, ինչպես նաև եզրակացնելով, որ ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ուղղությունները բխում են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նպատակներից ու խնդիրներից և հիմնված են այդ գործունեության սկզբունքների վրա, սույն հոդվածով առաջարկվում է ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ոլորտների դասակարգման համապարփակ և տրամաբանական տարբերակ, որը թեև սպառիչ չէ, բայց նայնպես բխում է օրենքի պահանջներից և ունի գործնական նշանակություն:

Ելնելով ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հետ կապված օրենսդրական նորմերի վերլուծության արդյունքներից՝ կարող ենք եզրակացնել, որ այդ արդյունքների օգտագործման արդյունավետության բարձրացման կարևոր ուղղությունն պետք է համարել օպերատիվ տեղեկատվության հավաքագրումը, համակարգումը և վերլուծությունը, այլ կերպ ասած՝ օպերատիվ տեղեկատվական բազայի ստեղծումը:

Վերջիններիս հնարավորությունները հավասարապես կարող են օգտագործվել ինչպես հանցագործությունների բացահայտման, այնպես էլ դրանց կանխման, վերացման ու բացա-

հայտման գործընթացներում, ինչպես նաև ՕՀԳ իրականացնող մարմինների առջև ծառայած այլ խնդիրների լուծման համար:

Ամփոփելով՝ կատարվել է հետևյալ եզրահանգումը, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների օգտագործման ուղղությունները, դրանց օգնությամբ լուծված խնդիրները բազմազան են և բխում են օպերատիվ-հետախուզական գործունեության ընդհանուր նպատակներից և քրեական դատավարությունից:

Հիմնաբառեր. օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունք, քրեական վարույթ, քրեադատավարական իրավական նորմեր, նախաքննության մարմին, օպերատիվ տեղեկատվություն:

Ներածություն

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունավետությունն էապես պայմանավորված է դրա արդյունքների ճիշտ և նպատակային օգտագործման հնարավորություններով: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ տվյալ գործունեության արդյունքները ստացվում և ձևավորվում են ՕՀԳ նպատակներին, խնդիրներին ու սկզբունքներին համապատասխան, դրանց օգտագործումը ևս պետք է լինի նպատակային: ՕՀԳ արդյունավետության ապահովման տեսանկյունից առավել կարևորվում է դրա արդյունքների օգտագործման ուղղությունների ճշգրտումն ու բացահայտումը: Այս հարցում մասնագիտական գրականությունում առկա է երկու տարբեր տեսակետ: Որոշ գիտնականներ և պրակտիկ մասնագետներ կարծում են, որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բնույթն ու նպատակը ուղղված են հանցավորության դեմ պայքարին, և որպես այդպիսին դրա իրականացման ողջ գործընթացը պետք է սահմանափակվի միայն այս խնդրի լուծմամբ: Ի հակադրումն դրան, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության նպատակներն ու խնդիրներն առավել լայն մեկնաբանման կողմնակիցները իրավացիորեն պնդում են, որ օպերատիվ միջոցառումների իրականացման պրակտիկան ցույց է տալիս, որ ստացված արդյունքների օգտագործման հնարավորություններն ավելի լայն են: ՕՀԳ-ի իրականացման արդյունքում ձեռք բերված տեղեկատվությունը կարող է օգտագործվել ոչ միայն քրեական, այլև տարբեր իրավախախտումներ կանխելու և դրանց կատարման համար պատասխանատուներին պատժելու, կառավարչական որոշումներ կայացնելու, անհայտ կորածների որոնման, ինչպես նաև հանցավոր գործունեության հետ կապ չունեցող մի շարք խնդիրներ լուծելու համար: Բայցևայնպես ՕՀԳ-ի արդյունքների օգտագործման հարցն առավել քննարկվում է քրեական դատավարությունում, քանի որ օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքներն ապացուցման մեջ օգտագործելու հնարավորության և թույլատրելի սահմանների հարցը դեռևս բաց է և շատ արդիական: Մեր կարծիքով, այս խնդրի լուծման ուղիները գտնելու համար անհրաժեշտ է նախևառաջ դիտարկել և հասկանալ այդ իրավահարաբերությունների էությունը և դրանց սահմանումը:

Սույն հոդվածի նպատակն է բացահայտել ՕՀԳ-ի արդյունքների դերն ու նշանակությունը, ինչպես նաև դրանց օգտագործման հեռանկարների բացահայտումն ու վերլուծությունը քրեական դատավարությունում:

Մեթոդ

Հոդվածում քննարկվող հարցի վերլուծությունն իրականացվել է մասնագիտական գրականության մեջ առկա տեսակետների վերլուծություն՝ հաշվի առնելով տեղի ունեցած փոփոխությունները: Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների օգտագործման ուղղությունները ձգգրտելու և բացահայտելու համար կիրառվել են նաև նորմատիվ իրավական ակտերի ֆորմալ իրավական վերլուծության և համակարգակառուցվածքային մեթոդները:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների օգտագործման ուղղությունները

Որպեսզի ապահովվի քրեական վարույթի շրջանակներում ձեռնարկված օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների դատական հեռանկարները, առաջնային նշանակություն է ստանում գործունեության այդ տեսակի կիրառման արդյունքում ստացված տեղեկությունների ձեռք բերման կապակցությամբ ՀՀ օրենսդրությամբ ամրագրված իրավաչափության մի շարք պայմանների ապահովումը:

Մասնագիտական գրականության մեջ խնդրո առարկային անդրադարձել են մի շարք հեղինակներ: Մասնավորապես Ս.Պ. Բալանյանն առանձնացնում է քրեական դատավարությունում ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հետևյալ հիմնական ուղղությունները.

- «որպես առիթ և հիմք քրեական վարույթ նախաձեռնելու համար,
- քննչական ու վարույթային գործողությունների նախապատրաստման և իրականացման համար,
- քրեական վարույթով ապացուցման գործընթացում,
- քրեական դատավարության այլ խնդիրների լուծման համար» (Բալանյան, 2017, էջ 233):

Հատկանշական է, որ ռուս հեղինակները հիմնականում ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման ուղղությունները նշելիս հիմնվում են ՕՀԳ մասին ՌԴ օրենքի 11-րդ հոդվածի դրույթների վրա (Маркушин, 2013, էջ 260–261, «Теория оперативно-розыскной деятельности», 2008, էջ 553):

Այդուհանդերձ ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ուղղություններն ածանցվում են ՕՀԳ նպատակներից, խնդիրներից և հիմնվում են ՕՀԳ սկզբունքների վրա: Վերոգրյալը նկատի ունենալով՝ ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ուղղությունները կարելի դասակարգել հետևյալ կերպ.

- հանցագործությունները ծնող պատճառների և դրանց կատարմանը նպաստող պայմանների հայտնաբերում և վերացում (կանխարգելում՝ ընդհանուր և մասնավոր),

- նախապատրաստվող, կատարվող և կատարված հանցագործությունների հայտնաբերում, կանխում, խափանում և բացահայտում,
- հանցագործություններ նախապատրաստող, կատարող կամ կատարած անձանց, ինչպես նաև նախաքննությունից, դատաքննությունից և պատժի կրումից խուսափող անձանց հայտնաբերում,
- անհայտ կորած անձանց հետախուզում և հայտնաբերում,
- քրեական վարույթներով վկաների, հանցագործության հետքերի, առարկաների, իրեղեն ապացույցների և փաստաթղթերի հետախուզում և հայտնաբերում,
- ազգային անվտանգության ապահովում (երկրի անվտանգության արտաքին և ներքին սպառնալիքների, ռազմական, տնտեսական, էկոլոգիական անվտանգության դեմ ուղղված սպառնալիքների հայտնաբերում և չեզոքացում),
- հատուկ պետական պաշտպանության ենթակա անձանց և օբյեկտների անվտանգությանն ուղղված սպառնալիքների հայտնաբերում և չեզոքացում,
- տնտեսական և կոռուպցիոն հանցավորության, ապօրինի ծագում ունեցող գույքի հետ կապված, տնտեսական մրցակցության բնագավառում հանցավորության և այլ իրավախախտումների հայտնաբերում, կանխում և խափանում,
- պետական գաղտնիքի պահպանություն, սահմանային և այլ վարչաիրավական ռեժիմների խախտումների հայտնաբերում, կանխում և խափանում,
- ազգային անվտանգության և ոստիկանության մարմիններում, ինչպես նաև այլ պետական մարմիններում աշխատանքի անցնելու դիմում ներկայացրած անձանց ուսումնասիրում, օրենքով նախատեսված դեպքերում նրանց բարեվարքության ստուգում:

Հարկ է նշել, որ ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման վերը ներկայացված հիմնական ուղղությունների արդյունքները քննիչի դասակարգումը թեև սպառիչ չէ, սակայն այն բխում է օրենսդրության պահանջներից և ունի գործնական նշանակություն:

Օպերատիվ-հետախուզական գործունեության արդյունքների օգտագործման հնարավորությունները քրեական դատավարությունում և հանցագործությունների կանխման գործում

ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ուղղությունների շարքում, *inter alia*, առավել ընդգծվում է քրեական վարույթի ընթացքում ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հարցը, որի վերաբերյալ հիմնախնդիրների ուսումնասիրումն առավել, քան հրատապ է:

Նախ և առաջ ՕՀԳ արդյունքները քննիչի կողմից օգտագործվում են որպես առիթ և հիմք քրեական վարույթ նախաձեռնելու համար: Այդ կապակցությամբ մասնագիտական գրականության մեջ արմատավորված կարծիքն առ այն, որ «քրեական գործ հարուցելու հարցը լուծելու համար ներկայացվող ՕՀԳ արդյունքները պետք է պարունակեն հանցագործության հատկանիշ-

ների մասին վկայող բավարար տվյալներ, մասնավորապես՝ որտեղ, երբ, որ հանցագործության ինչպիսի հատկանիշներ են հայտնաբերվել, ինչ հանգամանքներում...» («Теория оперативно-розыскной деятельности», 2018, էջ 507-508): ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՔԴՕ) 173-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է, որ քննիչն իր իրավասության սահմաններում պարտավոր է քրեական վարույթ նախաձեռնել, եթե առերևույթ հանցանքի մասին պատշաճ հաղորդումը ստացվել է՝

- 1) ֆիզիկական անձից,
- 2) իրավաբանական անձից,
- 3) պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմնից կամ դրա պաշտոնատար անձից՝ նրա գործունեության իրականացման կապակցությամբ,
- 4) օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն իրականացնող մարմնից, քննիչից, դատախազից կամ դատավորից՝ իր լիազորություններն իրականացնելու կապակցությամբ:

Նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է, որ համապատասխան հաղորդումը համարվում է առերևույթ հանցանքի մասին, եթե դրանով փաստվում է այնպիսի դեպք կամ գործողություն կամ անգործություն, որին ողջամտորեն կարող է տրվել ՀՀ ՔՕ-ով նախատեսված որևէ արարքին համապատասխանելու նախնական իրավական գնահատական:

Այս կապակցությամբ հարկ է նշել, որ ՀՀ վճռաբեկ դատարանը հանցագործության մասին ներկայացվող հաղորդման բովանդակության կապակցությամբ արդեն արտահայտել է իրավական դիրքորոշում: Մասնավորապես, Հայաստանի Հանրապետության վճռաբեկ դատարանն իր մի շարք որոշումներում արձանագրել է, որ հանցագործության մասին հաղորդումը քրեական գործ հարուցելու համար առիթ դառնալու համար պետք է պարունակի տեղեկություն նախապատրաստվող կամ կատարված կոնկրետ հանցագործության հատկանիշները մատնանշող, այլ ոչ թե ցանկացած տվյալների առկայության մասին (ՀՀ վճռաբեկ դատարանի № ՎԲ-133/07, № ԵԿԴ/0118/11/13 և № ԵԿԴ/0154/11/14 որոշումներ):

Վճռաբեկ դատարանի արտահայտած իրավական դիրքորոշման վերլուծությունից հետևում է, որ ներկայիս քրեադատավարական իրավակարգավորումների համատեքստում քննիչի կամ դատախազի կողմից հանրային քրեական վարույթ կարող է նախաձեռնվել այն պարագայում, երբ ներկայացված հաղորդման բովանդակությունը պարունակում է առերևույթ հանցագործության հատկանիշների վերաբերյալ տեղեկություններ, ընդ որում՝ այն ծավալով, որպեսզի հնարավոր լինի նկարագրված արարքին տալ նախնական իրավական գնահատական: Հակառակ դեպքում ղեկավարվելով ՔԴՕ 179-րդ հոդվածի 1-ին մասի դրույթներով՝ քննիչը քրեական վարույթ նախաձեռնելու մասին արձանագրություն չի կազմում, որի վերաբերյալ գրավոր տեղեկացնում է հսկող դատախազին՝ նշելով քրեական վարույթ չնախաձեռնելու հիմքը:

ՀՀ ՔԴՕ-ի 177-րդ հոդվածը սահմանում է օպերատիվ-հետախուզական

գործունեություն իրականացնող մարմնի, քննիչի, դատախազի կամ դատավորի ներկայացրած հաղորդման ձևն ու բովանդակությունը: Մասնավորապես, հողվածի 2-րդ մասը պահանջում է, որ հաղորդման մեջ անպայման բացահայտվի համապատասխան մարմնի կամ պաշտոնատար անձի այն լիազորությունը, որի իրականացման ընթացքում նրան հայտնի է դարձել առերևույթ հանցանքի փաստը: Ինչպես նաև հաղորդմանը կարող են կցվել համապատասխան փաստը հաստատող նյութեր:

Հարցի նման իրավակարգավորումը վերահաստատում է այն հետևությունը, որ ՕՀԳ արդյունքները նախքան քրեական վարույթ նախաձեռնելու համար նախաքննության մարմնին ներկայացնելը պետք է նախապես մանրագնին քննարկել ՕՀԳ մարմնում այն նպատակով, որպեսզի օգտագործված ուժերն ու միջոցները, ձևերն ու մեթոդները, ինչպես նաև ՕՀԳ մարմնի գաղտնի աշխատակիցները և գաղտնի հիմունքներով համագործակցող անձինք չբացահայտվեն:

Ավելին՝ ՀՀ ՔԴՕ-ի 173-րդ հոդվածի 6-րդ մասում սահմանված է, որ քրեական վարույթ չի կարող նախաձեռնվել, եթե հանցանքի մասին տեղեկությունը ստացվել է սույն հոդվածով չնախատեսված, այդ թվում՝ անհայտ կամ չբացահայտված աղբյուրից: Դրանից հետևում է, որ նախքան օպերատիվ աղբյուրից ստացված տեղեկությունը ներկայացնելը, անհրաժեշտ է պատշաճ ձևով դրանց իրավաչափության (լեգալացման) համար հիմքեր ստեղծվեն, որպեսզի քննիչը նշված հիմքով չմերժի վարույթի նախաձեռնումը:

Միևնույն ժամանակ ՕՀԳ-ի արդյունքների օգտագործման կարիք կարող է առաջանալ նաև արդեն նախաձեռնված քրեական վարույթի ընթացքում ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքների (ՀՀ ՔԴՕ-ի 102-րդ հոդված) պարզաբանման և ստուգման ընթացքում: Ինչպես գիտենք քրեական վարույթի ընթացքում ապացուցումը՝ օրենքով նախատեսված ապացուցման ենթակա փաստական հանգամանքները, ինչպես նաև վարույթի համար նշանակություն ունեցող այլ հանգամանքներ հաստատելու կամ հերքելու նպատակով ապացույցներ հավաքելը, ստուգելը և գնահատելն է: Որպես կանոն, ապացույցները քրեական վարույթի ընթացքում հավաքվում են ՀՀ ՔԴՕ-ով նախատեսված ապացուցողական գործողությունների կատարման միջոցով (քննչական և գաղտնի քննչական գործողություններ, փորձաքննություններ), իսկ հավաքված ապացույցները քրեական վարույթի ընթացքում ենթակա են պատշաճ ստուգման՝ ստացված ապացույցների ձևի ու բովանդակության վերլուծության, այն այլ ապացույցների հետ համադրելու, նոր ապացույցներ հավաքելու, ապացույցների ստացման աղբյուրները վերհանելու միջոցով: Թվարկված գործողություններն առանց ՕՀԳ մարմնի հետ փոխգործողության և համապատասխան ՕՀՄ-ների անցկացման, բավականին դժվար կարող է լինել: Ավելին, ՀՀ ՔԴՕ-ի 188-րդ հոդվածն իրավունք է վերապահում քննիչին վարույթ նախաձեռնելու հետ միաժամանակ ՕՀԳ իրավասություն ունեցող մարմնին հետաքննություն իրականացնելու հանձնարարություն տալ, որի ընթացքում քննիչի հանձնարարությամբ ՕՀԳ

մարմինն իրականացնում է ՕՀՄ-ներ և գաղտնի քննչական գործողություններ (վերջինները դատարանի թույլտվությամբ) և արդյունքները տրամադրել քննիչին: Ինքնին պարզ է, թե տվյալ դեպքում ինչպիսի դերակատարություն կարող են ունենալ ՕՀԳ իրականացնող մարմինը և ՕՀԳ արդյունքները քրեական վարույթի ապացուցողական գործընթացում:

Ընդ որում, քրեական վարույթի ընթացքում նախաքննությանը ցուցաբերվող օգնությունը բխում է նաև ՀՀ ՔԴՕ-ի հետաքննության մարմնի լիազորությունները սահմանող 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 3-րդ կետում սահմանված հետևյալ դրույթից՝ հետաքննիչը «օժանդակում է ապացուցողական և վարույթային այլ գործողությունների կատարմանը»:

ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման հիմնական ուղղություններից է նաև դրանք որպես ապացույց, այն է՝ ՀՀ ՔԴՕ 96-րդ հոդվածի պահանջների պահպանմամբ արտավարույթային փաստաթուղթ ձևնաչելը:

Այդուհանդերձ, խնդրո առարկայի վերաբերյալ առկա են որոշակի վերապահումներ: Մասնավորապես ՔԴՕ-ի 97-րդ հոդվածի 10-րդ մասում սահմանված է. «Օրենսգրքի 96-րդ հոդվածի 3-րդ մասով սահմանված արտավարույթային փաստաթղթերը չեն կարող օգտագործվել ոչ մեծ կամ միջին ծանրության հանցանքով մեղադրանքը հիմնավորելու համար: Այդ արտավարույթային փաստաթղթերը կարող են օգտագործվել միայն այն դեպքում, երբ դրանք ստացվել են քրեական վարույթ նախաձեռնելուց առավելագույնը չորս ամիս առաջ՝ ծանր հանցագործության մեղադրանքը հիմնավորելու համար, կամ ութ ամիս առաջ՝ առանձնապես ծանր հանցագործության մեղադրանքը հիմնավորելու համար»: Այնուհետև նշված իրավանորմում թվարկում են երեք տասնյակից ավելի հանցակազմեր, որոնցով արտավարույթային փաստաթղթերի օգտագործման ժամկետային սահմանափակում չի սահմանվում:

Քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս, այդ թվում՝ ՕՀԳ-ի արդյունքում ստացված նյութերը՝ արտավարույթային փաստաթուղթ ձևնաչելու և հետևաբար՝ որպես ապացույց օգտագործելու օգտին է խոսում նաև ՔԴՕ-ի 96-րդ հոդվածի 4-րդ մասի այն դրույթը, ըստ որի՝ քրեական վարույթի շրջանակներից դուրս, այդ թվում՝ վարույթն իրականացնող մարմնի նախաձեռնությամբ կատարված ստուգման կամ վերստուգման արդյունքները կարող են ձևնաչվել արտավարույթային փաստաթուղթ և կցվել վարույթի նյութերին միայն այն դեպքում, երբ առանց դրանց վարույթի համար նշանակություն ունեցող որևէ հանգամանքի պարզումն օբյեկտիվորեն անհնար է:

Վերը ներկայացված վերլուծության արդյունքներից ելնելով՝ կարծում ենք անհրաժեշտ է ՕՀԳ օրենքում պարտադիր սահմանել «ՕՀԳ-ի արդյունքներ» հասկացությունը, ինչպես նաև դասակարգել այդ արդյունքները ՔԴՕ-ի վերը նշված իրավակարգավորումներին համապատասխան: Իսկ ՔԴՕ-ի 86-րդ հոդվածի 2-րդ մասը վերախմբագրել և սահմանել հետևյալ կերպ. «**Օպերատիվ-հետախուզական միջոցառումների արդյունքով կազմված փաստաթղթերը և որևէ կրիչի վրա ամրագրված տվյալները քրեական վարույթում որպես ապացույց կարող են ձևնաչվել և օգտագործվել սույն**

օրենսգրքով սահմանված կարգով»:

ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման քննարկվող ուղղության կապակցությամբ, կարծում ենք, տեղին է մեջբերել ՌԴ սահմանադրական դատարանի հայտնած դիրքորոշումն առ այն, որ ՕՀԳ արդյունքները հանդիսանում են այնպիսի փաստերի ձեռքբերման աղբյուրներ, որոնք ստացված լինելով ՕՀԳ օրենքով սահմանված կարգով, ապացույցներ կարող են դառնալ միայն քրեադատավարական համապատասխան միջոցներով ամրագրելու ճանապարհով» (Определение Конституционного Суда РФ, 04.02.1999, № 18):

Հաջորդ ուղղությունը՝ ՕՀԳ-ի արդյունքների օգտագործումն է քրեական դատավարության բնականոն ընթացքի ապահովման գործում, այսինքն՝ ՕՀԳ մարմինները քրեական վարույթի ընթացքում ակտիվ դերակատարում ունեն ոչ միայն ապացույցների ձեռք բերման և ապացուցողական գործողություններին օժանդակելու մեջ, այլ նաև եղած ապացույցների, վարույթի ընթացքում օգտագործվող ուժերի և միջոցների անվտանգային ապահովման գործընթացը կազմակերպելու մեջ: Այդ պարտականությունը բխում է ՀՀ ՔԳՕ-ի 73-րդ հոդվածի դրույթներից, որի 1-ին մասում սահմանված է, որ քրեական վարույթին ներգրավված անձի, ինչպես նաև նրա ընտանիքի անդամի կամ այլ մերձավոր անձի նկատմամբ հատուկ պաշտպանության միջոց է կիրառվում, եթե վարույթի իրականացման հետ կապված նրանց կյանքին, առողջությանը կամ իրավաչափ շահերին ողջամտորեն կարող է սպառնալ իրական վտանգ: Իսկ նույն օրենսգրքի 6-րդ հոդվածի 1-ին մասի 9-րդ կետը սահմանում է վարույթին ներգրավված անձանց շրջանակը՝ դատավորը, վարույթի հանրային մասնակիցը՝ քննիչը, դատախազը, հետաքննության մարմնի աշխատակիցները, վարույթի մասնավոր մասնակիցը՝ մեղադրյալը, նրա օրինական ներկայացուցիչը, պաշտպանը, տուժողը, գույքային պատասխանողը, նրանց օրինական և լիազոր ներկայացուցիչը, վարույթին օժանդակող անձը՝ վկան, նրա օրինական ներկայացուցիչը և փաստաբանը, փորձագետը, թարգմանիչը, հոգեբանը, ընթերական, դատական նիստի քարտուղարը: Վարույթին ներգրավված է համարվում նաև ձերբակալվածը, ենթադրյալ հանցանքի մասին հաղորդում ներկայացրած անձը, ինչպես նաև ցանկացած այլ անձ, որի իրավաչափ շահերին առնչվում է վարությանին ակտը: Բացի դրանից, ՕՀԳ իրականացնող մարմնի (հետաքննության մարմնի) լիազորությունների մեջ է մտնում նաև ՀՀ ՔԳՕ-ի 42-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետում սահմանված՝ *«միջոցներ է ձեռնարկում քրեական վարույթի համար նշանակություն ունեցող առարկաները և փաստաթղթերը, ինչպես նաև դեպքի վայրը պահպանելու ուղղությամբ»* դրույթի պահանջների կատարումը:

ՕՀԳ մարմնի դերակատարությունը կարևորվում է հատկապես նախաքննությունից, դատաքննությունից, ինչպես նաև պատժի կրումից խուսափող, անհայտ կորած անձանց հետախուզումը, որը ենթադրում է նրանց գտնվելու վայրի հայտնաբերումը՝ հետագայում նրանց նկատմամբ քրեադատավարական հարկադրանքի միջոցներ կիրառելու կամ քաղաքացիաիրավական հետևանքներ առաջացնող որոշումներ ընդունելու համար: Չնայած նշված հե-

տախտուզական միջոցառումները քրեադատավարական բնույթ չեն կրում, սակայն դրանք կարող են իրականացվել նախքան քրեական վարույթ նախաձեռնելը, ինչպես նաև քրեական վարույթի ընթացքում և հանդիսանալով ՕՀԳ մարմինների խնդիրներից մեկը՝ ապահովում են քրեական վարույթի բնականոն ընթացքը: Հետախուզման գործընթաց ձեռնարկելու և իրականացնելու խնդիրը ծագում է քննիչի կամ դատարանի որոշմամբ, քննությունից և դատից, ինչպես նաև պատժի կրումից խուսափող մեղադրյալի կամ դատապարտյալի նկատմամբ:

ՕՀԳ մարմինների գործունեության հետ կապված քրեական դատավարությունից անմիջականորեն ածանցվում է դատապարտված, քրեակատարողական հիմնարկներում պատիժ կրող կամ պատիժը կրելուց հետո ազատ արձակված, այսպես ասած քրեական ենթամշակույթ կրող, քրեական աստիճանակարգության համակարգում բարձր դիրք զբաղեցնող և հանցանք կատարելուց կամ կազմակերպելուց չհրաժարված անձանց նկատմամբ կանխարգելիչ նպատակներով ՕՀԳ արդյունքների օգտագործումը:

Վերջին տարիներին ՀՀ-ում ակտիվ աշխատանքներ են ծավալվել նման անձանց կողմից կրկնահանցավորությունը կանխելու և խափանելու ուղղությամբ: ՀՀ ՔՕ-ում՝ 322-325-րդ հոդվածներով հանցավոր է ճանաչվել՝ քրեական աստիճանակարգության կարգավիճակ տալը կամ ստանալը կամ պահպանելը, քրեական ենթամշակույթ կրող խմբավորում ստեղծելը կամ ղեկավարելը, նման խմբավորմանը մասնակցելը կամ ներգրավելը, քրեական ենթամշակույթ կրող անձին դիմելը: Գործնականում նման անձանց և խմբավորումների նկատմամբ քրեակատարողական հիմնարկներում և ազատության մեջ ՕՀՄ-ներ իրականացնելը և հետևաբար ՕՀԳ-ի արդյունքներ ձեռք բերելը թեև օբյեկտիվ և սուբյեկտիվ պատճառներով կապված է որոշակի դժվարությունների հետ, այդուհանդերձ, հարկ է նկատի ունենալ, որ ՕՀԳ օրենքի 4-րդ հոդվածի 1-ին մասի 8-րդ կետն ՕՀԳ մարմինների նպատակ (խնդիր) է համարում նաև՝ քրեակատարողական հիմնարկների բնականոն գործունեության ապահովումը, քրեակատարողական հիմնարկներում նախապատրաստվող, կատարվող կամ կատարված հանցագործությունների նախագոյառնությունը, կանխումը և բացահայտումը: Քրեագիտական ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ քրեակատարողական հիմնարկներում, ինչպես նաև ազատության մեջ գտնվող քրեական աստիճանակարգության համակարգում բարձր դիրք զբաղեցնող անձինք հաճախ իրենց շուրջ ստեղծում են հանցավոր ուղղվածության խմբավորումներ, որոնք կազմակերպում կամ իրականացնում են տարաբնույթ հանցանքներ, ինչպես քրեակատարողական հիմնարկներում, այնպես էլ դրանցից դուրս: Հաճախ այդ խմբավորումների պարագլուխները, այսպես կոչված՝ «օրենքով գողը», «կարգավարը» և վերջիններիս կողմից լիազորված «նայողը» հարցերի որոշակի շրջանակ են լուծում մարզում, քաղաքում կամ պայմանականորեն որոշված տարածքներում քրեական «կարգուկանոն» պահպանելու համար, այդ թվում՝ հանցագործություններ կազմակերպելու և իրականացնելու հետ կապված (Гуров, 1990):

Որպես կանոն, այդ պարագլուխների և հանցավոր խմբավորումների վերաբերյալ քրեակատարողական համապատասխան հիմնարկության կամ տարածքային ՕՀԳ մարմիններն օպերատիվ հաշվառման գործեր են բացում, իրականացնում են ՕՀՄ-ներ, երբեմն էլ համատեղ, դրանց հանցավոր գործունեությունը բացահայտելու և օրենքով սահմանված համապատասխան կարգով այդ հանցանքները քրեադատավարական միջոցներով կանխելու և խափանելու նպատակով: Հաճախ ՕՀԳ արդյունքներն իրացվում են ընդհանուր և մասնավոր կանխարգելիչ միջոցառումների իրականացմամբ, երբեմն էլ քրեադատավարական՝ քրեական վարույթ նախաձեռնելու միջոցով:

Եզրակացություն

ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման արդյունավետության բարձրացման կարևոր ուղղություն պետք է համարել օպերատիվ տեղեկությունների հավաքումը, համակարգումն ու վերլուծությունը, այլ խոսքով՝ օպերատիվ տեղեկատվական բազայի ստեղծումը: Վերջինիս հնարավորությունները հավասարապես կարող են օգտագործվել ինչպես հանցագործությունների հայտնաբերման, այնպես էլ դրանց կանխման, խափանման և բացահայտման գործընթացներում, ինչպես նաև՝ ՕՀԳ մարմինների առջև դրված մյուս խնդիրների լուծման նպատակով:

Այսպիսով՝ ՕՀԳ արդյունքների օգտագործման ուղղությունները, դրանց միջոցով լուծվող խնդիրները բազմազան են և բխում են ՕՀԳ և քրեական վարույթի ընդհանուր նպատակներից: ՕՀԳ արդյունքների ստացման օրինականությունից, դրանց հավաստիությունից և ժամանակին ստացվելու հանգամանքից մեծապես կախված է հանցավորության դեմ պայքարի և իրավապահպան այլ գործունեության արդյունավետությունը:

Օգտագործված գրականության ցանկ

- Բալանյան, Ս.Պ. (2017). *Օպերատիվ-հետախուզական գործունեություն (տեսական մաս)*: Երևան:
- ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Է. Կարապետյանի գործով 13.07.2007 թ. № ՎԲ-133/07 որոշում:
- ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Ռ. Նիսաբյանի գործով 31.05.2014 թ. № ԵԿԴ/0118//11/13 որոշում:
- ՀՀ վճռաբեկ դատարանի Հ. Մանուկյանի գործով 30.03.2019 թ. № ԵԿԴ/0154/11/14 որոշում:
- Маркушин, А.Г. (2013). *Оперативно-розыскная деятельность*. М.: Юрайт.
- Теория оперативно-розыскной деятельности* (2008). Под. ред. Горяинова К.К., Овчинского В.С., Синилова Г.К., М.: Инфра.
- Теория оперативно-розыскной деятельности* (2018). Учебник, под. ред. К. К. Горяинова, В. С. Овчинского, 4-ое изд., Москва.
- Определение Конституционного Суда РФ от 04.02.1999г. № 18 по жалобе граждан М.Б.Никольской и М.И.Сапронова на нарушение конституционных прав

отдельными положениями ФЗ Об оперативно-розыскной деятельности.

Гуров, А. И. (1990). *Профессиональная преступность, прошлое и современность*. М., юрид. лист.

References

- Balanyan, S.P. (2017). Operativ-hetakhuzakan gortsuneut'yun (tesakan mas) [Operative-investigative activity (theoretical part)]: Yerevan: (In Arm.)
- ՀՀ վհրրաբեկ ճարանի Է. Կարպետյանի գործով 13.07.2007 տ'. № ՎԵ-133/07 վորոշում [E. Karapetyan case of the RA Court of Cassation on 13.07.2007, Decision No. ՎԵ-133/07]: (In Arm.)
- ՀՀ վհրրաբեկ ճարանի Բ. Նիազյանի գործով 31.05.2014 տ'. № ԵԿԸ/0118//11/13 վորոշում [R.Niazyan case of the RA Court of Cassation on 31.05.2014. Decision No. EKD/0118//11/13]: (In Arm.)
- ՀՀ վհրրաբեկ ճարանի Ի. Մանուկյանի գործով 30.03.2019 տ'. № ԵԿԸ/0154//11/14 վորոշում [H. Manukyan case of RA Court of Cassation 30.03.2019. Decision No. EKD/0154//11/14.]: (In Arm.)
- Markushin, A.G. (2013). *Operativno-rozysknaya deyatel'nost'* [Operational-search activity]. М.: Yurayt. (In Rus.)
- Teoriya operativno-rozysknoy deyatel'nosti* [Theory of operational-search activity] (2008). Pod. red. Goryainova K.K., Ovchinskogo V.S., Sinilova G.K., М.: Infra. (In Rus.)
- Teoriya operativno-rozysknoy deyatel'nosti* [Theory of operational-search activity] (2018). Uchebnik, pod. red. K. K. Goryainova, V. S. Ovchinskogo, 4-oye izd., Moskva. (In Rus.)
- Opredeleniye Konstitutsionnogo Suda RF [Determination of the Constitutional Court of the Russian Federation] ot 04.02.1999g. № 18 *po zhalobe grazhdan M.B.Nikol'skoy i M.I.Sapronova na narusheniye konstitutsionnykh prav otdel'nymi polozheniyami FZ Ob operativno-rozysknoy deyatel'nosti*. (In Rus.)
- Gurov, A. I. (1990). *Professional'naya prestupnost', proshloye i sovremennost'* [Professional crime, past and present. М., legal sheet]. М., yurid. list. (In Rus.)

Андраник Симонян

Соискатель Российско-Армянского Университета РА
Эл. адрес: simonyan21@gmail.com

ВОЗМОЖНОСТИ И НАПРАВЛЕНИЯ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ РЕЗУЛЬТАТОВ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Данная статья посвящена определению и анализу роли и значения результатов оперативно-розыскной деятельности, а также возможностей и направлений их использования. Изучив материал, существующий в профессиональной литературе по рассматриваемой теме, а также сделав вывод о том, что основные направления использования результатов оперативно-розыскной деятельности вытекают из целей и задач оперативно-розыскной деятельности

и базируются на принципах оперативно-розыскной деятельности, в данной статье мы предложили комплексный и логичный вариант классификации основных направлений использования результатов оперативно-розыскной деятельности, который хотя и не является исчерпывающим, но вытекает из требований законодательства и имеет практическое значение.

По итогам анализа законодательных норм в связи с использованием результатов оперативно-розыскной деятельности мы пришли к выводу, что важным направлением повышения эффективности использования результатов оперативно-розыскной деятельности необходимо считать сбор, согласование и анализ оперативной информации, иначе говоря, создание оперативной информационной базы. Возможности последнего в равной степени могут быть использованы как при выявлении преступлений, так и в процессах их предупреждения, пресечения и раскрытия, а также в целях решения иных задач, стоящих перед органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность.

Подводя итоги, мы пришли к выводу, что направления использования результатов оперативно-розыскной деятельности и решаемые с их помощью задачи многообразны и вытекают из общих целей оперативно-розыскной деятельности и уголовного процесса.

Ключевые слова: результат оперативно-розыскной деятельности, уголовный процесс, уголовно-процессуальные правовые нормы, орган предварительного следствия, оперативная информация.

Andranik Simonyan

*Ph.D. student at Russian-Armenian University of the RA
Email: simonyan21@gmail.com*

POSSIBILITIES AND DIRECTIONS OF USAGE OF RESULTS OF INVESTIGATIVE ACTIVITIES

The article is devoted to identification and analysis of the role and significance of results of investigative activities, as well as the identification and analysis of the possibilities and directions of using them.

Studying the existing inputs related to the topic in the professional literature, as well as concluding that the main directions of using the results of investigative activities are derived from the goals and issues of investigative activities and are based on the principles of investigative activities, we have proposed a comprehensive and logical way of classifying the main directions of using the results of investigative activities. Although the conclusions of the article are not exhaustive, they derive from requirements of the legislation and have practical significance.

As a result of the analysis of the legislative regulations regarding the use of the results of investigative activities, we have concluded that collection,

coordination and analysis of operative information, i.e. compilation of an investigative informational base, should be considered an important direction for increasing efficiency of usage of results of investigative activities. The possibilities of the latter can equally be used both in the detection of crimes and in the processes of their prevention, disruption and disclosure, as well as for the purpose of solving other problems faced by agencies conducting investigative activities.

In conclusion, directions of using results of investigative activities, as well as problems solved through them, are diverse and derive from the general goals of investigative activities and criminal proceedings.

Key words: result of investigative activity, criminal proceedings, criminal-procedural regulations, investigative body, operative information.

Հոդվածը խմբագրություն է ներկայացվել՝ 2023թ. ապրիլի 3-ին:

Հոդվածը հանձնվել է գրախոսման՝ 2023թ. ապրիլի 6-ին:

Հոդվածն ընդունվել է տպագրության՝ 2023թ. մայիսի 4-ին: